

Halina WIŚNIEWSKA

**Warsztat naukowy Jana Ursinusa w jego podręczniku
Methodicae grammaticae libri quatuor (Lwów 1592)**

**L'atelier scientifique de Jan Ursinus dans son manuel
Methodicae grammaticae libri quatuor (Lwów 1592)**

**Научное мастерство Яна Урсина в его учебнике
Methodicae Grammaticae (Львов 1592)**

Jan Ursinus (1562—1613) jest znany w historii naszej kultury przede wszystkim jako lekarz Jana Zamoyskiego, doktor padewskiej medycyny i autor dzieła medycznego „De ossibus humanis tractatus tres” (Zamość 1610),¹ w którym podał bogatą ogzemplifikację nazw kości nie tylko po łacinie, ale także po polsku².

Tymczasem warto podkreślić jego zainteresowania językoznawcze, poprzedzające medyczne, w wyniku których napisał gramatykę łacińską dla lwowskich uczniów³ oraz przysposobił do druku także łacińskie grama-

¹ Szymon Starowolski napisał mu biogram (LXXII) w *Setniku pisarzów polskich*, Wenecja 1627, tłum. J. Starnawski, Kraków 1970. Por. także: *Bibliografia literatury polskiej »Nowy Korbut«, Piśmiennictwo staropolskie*, t. 3, s. 369.

² Józef Rostański twierdzi, że Ursinus był również autorem zaginionego zielnika, na co wskazuje 340 nazw roślin przywoływanych w *Thesaurusie* G. Knapskiego z powołaniem się na Ursina, gdy w *Gramatyce* mamy ich tylko 80 („Pamiętnik Literacki”, 1902, z. 3, s. 439).

³ Aleksander Birkenmajer (w: *Typograficzny zasób Drukarni Akademii Zamojskiej w roku 1617. Studia bibliograficzne*, Wrocław 1975, s. 356) sugeruje, że Ursinus napisał podręcznik za namową Szymonowica, który złożył na niego ten trud, uchylając się od życzenia Jana Zamoyskiego. Dowodzi tego list Szymonowica do Hetmana z dnia 16 sierpnia 1589 r., w którym usprawiedliwia się, że się do pracy tej nie zabrał oraz wzajemne komplementy w wierszu Szymonowica na „Gramatykę”, a w „Liście dedykacyjnym” Ursina pochwały rodziny Szymona z Brzezin.

tyki Augustyna i Donata dla uczniów Akademii w Zamościu tuż po przyjeździe do tego miasta (1594)⁴.

Wypada tylko żałować, że Ursinus, wówczas absolwent-bakalarz Akademii Krakowskiej, a nauczyciel szkoły katedralnej pod rektorem Adama Burkiego we Lwowie⁵, porzucił swoje zainteresowania językowe, gdyż jego podręcznik wyróżnia się dodatnio na tle innych pisanych przez Polaków, np. profesorów Akademii Krakowskiej⁶.

Ursinus daje się tu poznać jako uczony o rozległych horyzontach, ocytany w bogatej literaturze starożytnej i współczesnej, z której wzory umiał samodzielnie przetworzyć w nową oryginalną całość⁷.

W tym podręczniku materiał ciekawy do analizy stanowią m. in. liczne nazwiska uczonych i literatów „auctoritates”, które niosą informacje o warsztacie naukowym Ursina. Dzięki temu możemy stwierdzić, kto dla naszych uczonych stanowił największy autorytet naukowy u schyłku XVI wieku, jakie stosowano metody opisu bibliograficznego, jaką funkcję pełniły przywoływane nazwiska w podręczniku dla młodzieży.

Problem ten wart jest uwagi tym bardziej, że ówczesne podręczniki przeznaczone były dla młodzieży przez 5—7 lat i programowo dotyczyły języka pisarzy klasycznych, których utwory uznane zostały za arcydzieła, stąd cała wiedza zależała od autorytetów, a nie dotyczyła opisu języka użytkowego⁸.

Analiza nazwisk uczonych w „Prawidłach gramatyki” Ursina wykazuje znaczne zróżnicowanie w kolejnych księgach.

I. Pierwsza księga „De orthographia” jest krótka (s. 3—47) i wbrew

⁴ Obie edycje podaje M. Cytowska: *Od Aleksandra do Alwara*, Wrocław 1968, a wydanie Augustyna pomija „Bibliografia literatury polskiej”.

⁵ Biogram A. Burskiego znajdujemy u Sz. Starowolskiego: *op. cit.* O profesorach Akademii pisze m. in. A. A. Witusik: *O Zamojskich, Zamościu i Akademii Zamojskiej*, Lublin 1978.

⁶ Oto kilka pozycji: S. Zaborowski: *Grammatices rudimenta...*, Kraków 1518; J. C. Tucholczyk: *Institutiones grammaticae...*, Kraków 1533; P. Statorius-Strojeński: *Polonicae grammatices institutio*, Kraków 1568, W. Vidavius: *Cathechesis grammaticae latinae*, Kraków 1581, A. Romer: *De ratione recte eleganterque scribendi et loquendi*, Kraków 1590.

⁷ Wysoko ocenia podręcznik Ursina Cytowska (*op. cit.*) na tle 127 innych wydrukowanych w XVI w.

⁸ Obszerniej na ten temat piszą H. I. Marrou: *Historia wychowania w starożytności*, Warszawa 1969; J. Puzynina: *O metodzie leksykograficznej w »Thesaurusie« G. Knapskiego*, „Poradnik Językowy” 1956, z. 4, 5, 6.

tytułowi, a zgodnie z ówczesnym stanem wiedzy⁹, mamy tu przede wszystkim fonetykę. Nawet opis alfabetu stanowi połączenie wiadomości o piśmowni-wymowie liter-głosek oraz dyftongów i geminat. Znajdujemy tu także uwagi o błędach wymowy, o przekształceniach fonetycznych z języka greckiego na łacinę, o akcencie, intonacji itp. Całość zamyka „Ortografia polska Jana Kochanowskiego” (s. 45—47), napisana po polsku¹⁰.

W tej księdze znajdujemy 41 nazwisk, z których 30 Ursinus przywołał tylko raz, 6 — po dwa razy, 4 — po trzy razy, a Wergiliusza — 7 razy.

Lista nazwisk w porządku chronologicznym przedstawia się następująco:

A. Autorytety greckie: Pitagoras, ok. 585—507 p.n.e., filozof i matematyk; Pindar VI/V w. p.n.e., najwybitniejszy liryk; Agaton, V w. p.n.e., tragiczny ateński; Eurypides, 480—406 p.n.e., wielki tragiczny; Platon, 427—347 p.n.e., filozof, twórca systemu idealistycznego;

E. Autorytety rzymskie i średniowieczne: Plautus, 250—184 p.n.e., najwybitniejszy komediopisarz; Appiusz Klaudiusz, IV/III w. p.n.e., autor zbioru sentencji; Terencjusz, ok. 190—153 p.n.e., świetny komediopisarz; Lucyliusz, 180—102 p.n.e., satyryk, który wprowadził nowy gatunek satyr „sermones”, Warron, 116—27 p.n.e., autor 60. ksiąg: dzieł naukowych, historycznych, literackich; Cyceon, 106—45 p.n.e., słynny mąż stanu, wódz i pisarz; Nigidiusz, 98—45 p.n.e., filozof, autor 29 ksiąg „Commentari grammatici”; Lukrecjusz, 95—55 p.n.e., filozof, autor dzieła „O naturze wszechrzeczy”; Salustiusz, 88—34 p.n.e., historyk rzymski; Brutus, ok. 85—42 p.n.e., filozof, filolog; Katullus, 85—45 p.n.e., wybitny twórca elegii, epigramatów; Wergiliusz, 70—19 p.n.e., najwybitniejszy epik; Tybuliusz, 60—19 p.n.e., wybitny twórca elegii miłosnych; Dionizjusz Retor, 60—5 p.n.e., autor 20 ksiąg „Starożytności rzymskich”; Skaurus, I w. p.n.e., autor pamiętników; Kwintyliusz, 35—95 n.e., autor „O wykształceniu mówcy”; Verrius, I w. n.e., autor dzieła „O znaczeniu wyrazów”; Balbus, I w. n.e., filolog; Eliusz Gelliusz, ok. 130 n.e., autor „Nocy Attyckich”, zbioru miscelaneów, w którym zachowały się wyjątki wielu zaginionych dzieł; Oktawiusz, II w. n.e., filolog dzieł poetów łacińskich; Noniusz Marcellus, II w. n.e., gramatyk; Apulejusz, III w. n.e.,

⁹ Zob. m. in. P. Zwoliński: *Wypowiedzi gramatyków XVI i XVII wieku o dialektyzmach w ówczesnej polszczyźnie*, „Pamiętnik Literacki” 1952, z. 1—2, s. 375—407; A. Heinz: *Dzieje językoznawstwa w zarysie*, Warszawa 1978, s. 27—121.

¹⁰ Ortografię tę z własnym komentarzem wydrukował ponownie J. Januszowski: *Nowy charakter z drukarni Łazarzowej i ortografia polska Jana Kochanowskiego (...), Łukasza Górnickiego (...), Jana Januszowskiego*, Kraków 1594. Omówienie tych wydań znajdujemy [w:] W. Wisłocki: *Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim*, „Sprawozdanie Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie na r. szk. 1868”.

autor romansu obyczajowego; Albinus, III w. n.e., gramatyk; św. Ambroży, 339—397 n.e., ojciec Kościoła, twórca wierszy; Charyzjusz, IV w. n.e., autor „Sztuki gramatyki”; Diomedes, IV w. n.e., nauczyciel św. Hieronima, autor gramatyk „Ars minor” i „Ars maior”; Wegecjusz, IV w. n.e., autor „Epitoma rei militaris instituta”; Capella, V w. n.e., autor bardzo popularnej w średniowieczu encyklopedii; Pryscjan, VI w. n.e., autor powszechnie używanej gramatyki „Institutiones grammaticae”; Sibilus, autor nie znany.

C. Autorytety współczesne: Lorenzo Valla, 1407—ok. 1457, działający w Neapolu humanista, autor podręcznika stylistyki, w którym bezlitośnie krytykował współczesnych pisarzy za zniekształcenie klasycznej łaciny; Manutius Aldus, 1449—1515, znakomity włoski drukarz, wydawca, autor podręcznika „Rudimenta grammatices” (Weneza 1501); Juliusz Cezar Scaliger, 1484—1558, wybitny filolog, autor poetyki, w której podsumował dorobek renesansu; Jan Kochanowski, 1530—1584, najwybitniejszy poeta polskiego renesansu, tu także autor ortografii polskiej; Józef Scaliger, 1540—1609, wybitny filolog włoski, twórca chronologii starożytności.

Ursinus przez przywołanie nazwiska potwierdzał przede wszystkim podany sąd, np. informując, że greckie **Ni** w łacinie realizuje się jako **Ne** podaje „apud Plautum ac Virgilium” (s. 21).

Kilka lub kilkanaście nazwisk pojawia się wówczas, gdy zjawisko jest skomplikowane, co tu dotyczy liter — głosek **k**, **s**, **e** oraz dyftongu **ei**. Np. omawiając **s**, które mogło być wymawiane jako **z**, a komplikacje powodowało też sąsiedztwo głosek, Ursinus swoje wywody obwarował nazwiskami Agatona, tragika, Euripidesa, Pindara, Dionizjusza retora, Brutusa, Sibilusa, Platona, Terencjusza, po czym ukazał użycie głoski na przykładzie wierszy Katullusa, Tybullusa i potwierdził sąd powołaniem się bez cytatu na wiersze Terencjusza, Wergiliusza i Horacego. By rzecz wyjaśnić dokładniej, podał przykłady wyrazów z głoską **s** w różnym sąsiedztwie fonetycznym: ut **S**lavus, **S**lavonia, **s**maragdus, **s**nieg, **s**roda (przykłady polskie zupełnie wyjątkowe). Rozważania te zamknął przywołaniem sądu Pryscjana o **s** (s. 10, 11).

W ortografii znajdujemy mało cytatów utworów, ale Ursinus dokonał trawestacji dwuwersu Wergiliuszowej pieśni na realizację **Balbusa** po to, by ukazać, że ten drugi zmiękcza spółgłoski i łączy **r**, która ze spółgłoski wibracyjnej staje się spółgłoską półotwartą zębową: **Saturnia//Siatuľnia, regna//łegnia, Promethei//Płomethei**.

We wszystkich częściach swojej gramatyki Ursinus na ogół rzadko podaje dokładny opis bibliograficzny źródła. Tak też jest w „Ortografii”, w której znajdujemy: „inquit Donatus” (s. 20); „quod ac Capella cum Diomedea confirmant” (s. 8); „verum Appius Claudius hac literam reformi

dabat" (s. 12), „quo Plautum exquxerere" (s. 21). Ale czasem autor podaje źródło nieco dokładniej, np. Lucilius XV, Charisius lib 1 (s. 37) lub stosuje przypis bardzo nowoczesny, np. „auctore A. Gelio, lib. XVI, cap. VI”.

Wypada stwierdzić, że łacińska ortografia, zestawiana z grecką, a opisu jąca przede wszystkim realizację wierszową, nie wyodrębniona z fonetyki, powodowała wiele kłopotów teoretykom, dlatego Ursinus uważał za stosowne przywołanie stosunkowo dużej liczby autorytetów.

II. Księga „Prozodia" (s. 49—102) roztrząsa takie zagadnienia jak ilość samogłosek, akcent i ton, rodzaje stóp metrycznych i strof lirycznych.

Nazwisk autorytetów spotykamy tu tylko 25 (w tym 16 przywołanych po raz pierwszy), 16 osób zacytował Ursinus tylko raz, 4 osoby — 2 razy, 2 osoby — 3 razy, Katullusa — 4 razy, Horacego — 9 razy, Wergiliusza — 14 razy.

A. Listę chronologiczną otwiera Homer, najstarszy epik w literaturze europejskiej, IX/VIII w. p.n.e., które „Iliadę" przywołał trzykrotnie, dalej mamy liryka Archilocha, VII w. p.n.e., i Pindara.

B. Listę „rzymską" i średniowieczną otwiera ponownie cytowany Terencjusz, który przez wieki należał do kanonu autorów szkolnych, gdyż obok Cyserona uznawano go za niedościgniony wzór najdoskonalszej łaciny. Dalej mamy Lucyliusza; Katullusa; Wergiliusza; Gallusa, I w. p.n.e., autora czterech ksiąg elegii, które Ursinus przywołuje; Horacego, 65—8 p.n.e., wszechstronnego poetę; Tybullusa; Propercjusza, ok. 50 — ok. 15 p.n.e., twórcę elegii; Owidiusza, 43 p.n.e.—17 n.e., wybitnego liryka, Marcjalisa, ok. 40—103 n.e., satyryka, twórcę epigramów; Papiniusa, 45—96 n.e., epika, autora 12 ksiąg epopei „Thebaide", zacytowanej przez Ursinusa; Juwenalisa, ok. 55 — ok. 130 n.e., satyryka; Flakkusa, I w. n.e., twórcę pieśni lirycznych; Auzoniusza, 310—395 n.e., retora, gramatyka, autora epigramów; Diomedesa; Probusa, IV w., autora gramatyki, komentatora utworów Wergiliusza.

C. Z uczonych i poetów współczesnych Ursinus cytuje ponownie Juliusza Scaligera oraz Auratusa, 1508—1588, i Eliusza Lampridiusa, XVI w., twórców i członków francuskiej Plejady, badaczy poezji starożytnej, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Schona, 1552—1615, trawestatora bukolik Wergiliusza, Szymona Simonidesa, 1558—1629, wówczas twórcę łacińskich wierszy¹¹.

W tej części mamy kilkadziesiąt cytatów literatury pięknej. Pierwsze miejsce zajmuje, jak poprzednio, Wergiliusz (niektóre cytaty są lo-

¹¹ Ursinus kilkakrotnie przywołuje nazwisko Simonidesa w *Gramatyce*, potwierdzając swoje związki z jego rodziną, a tak pisze m. in. o nim w liście dedykacyjnym: „Albowiem Szymon Simonides, najdosłojniejszy syn ojca i jako syn

kalizowane, np. „Aen. XI, Ecloga III. vero Georgicorum III) i poezja liryczna, stąd nazwiska poetów piszących elegie, np. Katulla, Tybulla, Properejusza, Galla, Owidiusza.

Uwagę zwraca rozdział „Metoplazmy” ‘przekształtowanie’, w którym Ursinus omawia 14 operacji słownych, pozwalających na dobór wyrazów ‘krótszych//dłuższych, co egzemplifikuje konsekwentnie także przykładami po polsku, wśród których znajdujemy ciekawe rozróżnienia samogłoski **a**, tzw. jasnej i ścieśnionej: „XIII. Systole [...] Pol. skroczenie Bábká to jest stára mátká, bo się ciemniej mówi. XIV. Diastole [...] Przedłużenie, Babká to jest zapiecek, bo się głośniej mówi” (s. 94, 95).

Tutaj też umieszcza Ursinus wiersz, ułatwiający zapamiętanie tych figur, co opatruje taką dystansującą go uwagą „vulgo Scholasticorum triti”:

Prothesis apponit capitū, quod Aphaesis aufert
 Synopa de medio tolart, quod Epenthesis addit,
 Apocope finem demit, quem dat Paragoge,
 Lítēra in Anthitesi varia est, Thmesis secat apte —
 M necat Echthlipsis: perimit Synalcepha vocalem
 Crasis constringit: distracta Diaeresis effert,
 Ectasis extendit breve: cur tat Systola longum.¹²

W tej części znajdujemy też wypowiedzi, w których Ursinus stwierdza wprost, że daje wzorcowe przykłady i powołuje się na najbardziej uznane autorytety, np. „Regulae vocantur observationes usu auctoritate probatissimorum scriptorum combratae” (s. 61), „De auctoritate Auctoritas est approbatum boni scriptoris exemplum” (s. 72), tu cytaty z utworów Wergiliusza, Marcjalisa, Horacego.

Nazwiska najlepszych liryków w czasach współczesnych podał Ursinus w wiadomości, kończącej księgę „Prozodia”:

Nostro seculo lyricis conversonibus usi sunt: Aelius Lampridius, Ioannes Auratus, Ioannes Cochranovius, Simon Simonides, Andreas Schoneus, Publicus Acad. Crac. Professor (s. 102).¹³

Widać więc, że w tej części gramatyki przywoływane nazwiska niosą

tak był wychowany przez ojca (te patreillum et filio patrem), że dzięki temu może być znakomitym przykładem syna, którego życzyliby sobie wszyscy rodzice”. (Za tłumaczenie dziękuję p. T. Szabełskiej).

¹² Wiersze mnemotechniczne były bardzo popularne w ówczesnej szkole, w której obciążano przede wszystkim pamięć. Por. M. Plezia: *Dokoła reformy szkolnej Stanisława Konarskiego*, Lublin 1953, s. 28—30.

¹³ Mamy prawo sądzić, że włączenie A. Schoneusa odbyło się tu trochę „po znajomości”, z czym spotkamy się jeszcze wobec rodziny Sieniawskich i Zamoyskich, a co było w podręcznikach powszechnie praktykowane.

przede wszystkim informacje merytoryczne o poetach, szczególnie lirykach, także polskich, oraz rodzajach wierszy z bogatą cytacją autorską.

III. Księga „De Analogia” składa się z dwóch części. W pierwszej mamy opis kolejnych części mowy, w drugiej Appendix 'dodatek' powtórzenie, ale i rozszerzenie niektórych zagadnień.

W części pierwszej, stosunkowo obszernej (s. 103—308), znajdujemy wiadomości teoretyczne i przykłady odmian wyrazów (zawsze z tłumaczeniem po polsku, stąd obszerny słownik¹⁴), dotyczące imion, a więc rzeczowników, przymiotników i liczebników (s. 104), zaimków (s. 215), czasowników (s. 219), imiesłowów (s. 281), przysłówków (s. 287), spójników (s. 293), przymyków (s. 297) i wykrzykników (s. 307).¹⁵

Ursinus przywołał tu 38 nazwisk, w tym 19 po raz pierwszy. Tylko raz cytuje 26 osób, 2 razy — pięć osób, 3 razy — 3 osoby, a Plauta, Terencjusza, Wergiliusza — po 4 razy i Pryscjana aż 9 razy.

A. Chronologicznie pierwsze miejsce zajmuje Homer, dalej mamy Simonidesa, 556—403 p.n.e., jednego z największych liryków, przy którym Ursinus objaśnia: „pisorym grecki tego imienia”, Platona, Arystotelesa, 384—322 p.n.e., najwszechstronniejszego myśliciela starożytności oraz Epikura, 341—270 p.n.e., twórcę „sekt” filozofii materialistycznej.

B. Listę rzymską i średniowieczną otwiera Plautus z cytowaną komedią „Amfitrione”, dalej mamy Katona, 234—149 p.n.e., autora dzieł o rolnictwie, wynowie, prawie; Enniusza, 230—169 p.n.e., wszechstronnego poetę, piszącego satyry, epigramaty, dramaty; Terencjusza; Warrona; Cicerona; Pompejusza, 106—46 p.n.e., rzymskiego wodza, autora gramatyki łacińskiej, o którym Ursinus pisze „antiquus author”; Lukrecjusza; Sallustiusza; Wergiliusza; nie znanego Simeona Bossiusa, pretora Lemoronu, jak objaśnia Ursinus, którego przywołuje przy uwagach o datkach rzymskich; Pliniusza, 23—79 n.e., autora bardzo popularnej przez wieki „Historii naturalnej”; Verriusa; Kwintyliana; Marcjalisa; św. Łukasza, I/II w. n.e., jednego z autorów Ewangelii; Luciana, 120—190 n.e., retoryka i leksykografa; Geliusza; Solinusa, II w. n.e., filologa, komentatora, który korzystał z chronologii greckiej Neposa; Ulpiana, ok. 170—228 n.e., rzymskiego prawnika, który uporządkował dokumenty (Ursinus odsyła nas „ad Edictum”, lib. 19), Diomedesa; Donata; Noniusza; Probusa; Serwiusza, IV w. n.e., późnoantycznego komentatora Wergiliusza i autora gramatyki łacińskiej; św. Augustyna, 354—430 n.e., jednego z ojców Kościoła; Serenusa, V w. n.e., autora sielanek; Pryscjana; biskupa

¹⁴ Szerzej na ten temat: H. Wiśniewska: *Język polski w łacińskich gramatykach S. F. Acerna (ok. 1590) i J. Ursina (1592)*, [w:] *Prekursorzy słowiańskiego językoznawstwa porównawczego (do końca XVIII wieku)* Wrocław 1986, s. 131—140.

¹⁵ Tak wówczas dzielono części mowy. Zob. S. Jodłowski: *Studia nad częściami mowy*, Warszawa 1971.

Izydora z Sewilli, 560—636 n.e., autora „Etymologii” w 20 księgach, będącej rodzajem encyklopedii w definicjach.

C. Wśród uczonych współczesnych znajdujemy Giovanniego Pontanę, 1426—1503, neapolitańskiego humanistę, którego „Dialogus” Ursinus przywołuje; Antoniego Mureta, 1526—1585, wybitnego uczonego i poetę francuskiego oraz Szymona Simonidesa.

W tej części gramatyki nazwiska uczonych cytowane bywają przy różnych okazjach, najczęściej wówczas, gdy Ursinus opisuje jakieś odstępstwo od powszechnie stosowanej normy, a więc defektywność odmiany, użycie rzeczownika w innym rodzaju, występowanie wariantów końcówek w tym samym przypadku, użycie wyrazu w kilku znaczeniach itp.

Oto kilka przykładów: „for 'mówię' prima persona est in usu, inquit Priscianus” (s. 233), „'Vale' et 'salve', inquit Varro, quum mortuus referentur” (s. 245). Liczne są czasowniki, stwierdza Ursinus, które mają takie samo znaczenie w stronie biernej i czynnej („per O ac per OR”), np. fabrico, or 'buduję', turgo, or 'swarzę się', lacrymo, or 'płaczę', populo, or 'pustoszę' etc., „quae observarunt tum auctoritatibus veterum comprobarunt Diomedes, Donatus, Nonius Marcellus et Priscianus” (s. 235).

Im znaczenie i odmiana wyrazu bardziej różnorodna w literaturze, tym więcej znajdujemy nazwisk przy analizie przykładu. Np. wśród rzeczowników kłopotliwy stał się nieodmienny wyraz „instar id est similitudo, exemplar, imago 'kształt, podobieństwo, wizerunek, wyobrażenie’”. Przy odmianie wyrazu Ursinus powołuje się na Probusa, przykładów użyć dostarczają wiersze Wergiliusza („Eneida” VI), „Rozmowy tuskułańskie” Cicerona, wiersz Serwiusza, ponownie „Eneida” II. Z kolei przywołuje Ursinus sąd Pontany, po raz trzeci cytuje Wergiliusza, wreszcie daje przykłady użyć „instar” z przyimkiem **AD**, co objaśnia uwaga „apud Serenum lyricum ac Solinum cum praepositione **AD** iunctum reperies” (s. 147/8). Łącznie mamy tu 9 nazwisk, w tym starożytnego gramatyka Probusa i współczesnego Pontanę.

Objasnień i przywołań autorytetów domagały się też zapożyczenia z innych języków, np. odmianę imienia niewiasty Pythia (in **AS**) znajdujemy u Terencjusza (s. 119), a hebrajskie imiona męskie na **-AM** dają także wzorzec „nominis Virginis Mariam” o czym pisze św. Łukasz, tu przykład grecki, oraz uwaga „Verum latini auctores latina non hebraea usuntur iltius vocis terminatione” (s. 120).

Autorytatywnego potwierdzenia wymagały wiadomości osobliwe, np. rzeczownik „oryx” 'wrotosierść jest to zwierzę afryckie, które nad przyrodzenie inszych zwierząt ma sierść ku głowie obroconą’ (s. 187) stał się okazją do podania rozprawy Pliniusza (lib. VIII cap. LIII).

Stosunkowo niewiele mamy tu cytatów utworów poetyckich, ale cza-

sem przywołuje je Ursinus, by podać znaczenie wyrazu w szerszym kontekście, np. dla objaśnienia rzeczownika „ficus” ‘drzewo albo owoc’, cytował dwukrotnie Marcjalisa lib. IA (2 wersy) i lib. (4 wersy).

W „Analogii” Ursinus włącza też nazwiska autorów, mówców, poetów w nowej funkcji ukazując przykłady odmiany, np. wśród imion własnych znajdujemy Cicero (s. 105), a przy informacji, że imiona w III deklinacji na **ES** możemy w mianowniku zmienić na **IS** cytuje ich przykłady: Arystoteles, Joannes, Simonides, Diomedes (s. 162). Z kolei wśród imion patronimików na **DES** znajdujemy przykłady: Priamides, Pryjamowic Pryjamczyk, syn Pryjamow, Simonides, Symonowic, syn Symonow (s. 119).¹⁶

Warto zauważyć, że w tej części znajdujemy sąd-sentencję o roli autorytetów dla reguł gramatycznych: „Auctoritas enim certissima grammaticorum regula” (s. 118), przy czym tych autorytetów przy odmianie rzeczowników mamy 24, przy czasownikach — 25, przy przyimkach tylko 5, przy pozostałych częściach mowy ich brak.

Drugą część „Analogii” stanowi Appendix ‘dodatek’ (s. 310), ujęty w XIV punktów. Początkowe uwagi są streszczeniem (s. 344), sądów osób autorytatywnych, np. „De auctoritate generum ac declinationum” (s. 309), „Auctoritates primae declinationis” (s. 312). Tu wypowiedzi zaczynają się od wyrażen: „boni scriptores, auctoritate bonum scriptorum”.

W rozdziale tym znajdujemy ogółem 38 nazwisk (w tym 19 po raz pierwszy), z których tylko raz Ursinus przywołał 26 osób, 2 razy — 6, 3 razy — 3 osoby, Homera 4 razy, zaś Cycerona i Wergiliusza po 5 razy.

A. Listę otwiera Homer, dalej występują: Hipokrates, ok. 460—377 p.n.e., najwybitniejszy lekarz starożytności, którego „Die diaete” Ursinus przywołuje oraz Plutarch, ok. 46—120 n.e., historyk, filozof, autor „Żywotów sławnych mężów”.

B. Poeci oraz uczeni rzymscy i średniowieczni: Terencjusz; Cynna, II w. p.n.e., działacz polityczny; Warron; Ciceron; Sallustiusz; Wergiliusz; Horacy; Tybullus; Propercjusz; Owidiusz; Seneka, 4—65 n.e., filozof, którego sentencje wydobyte z utworów były popularne w renesansie; Pliniusz; Columella, I w. n.e., pisarz rzymski, Ursinus przywołuje „De re rustica”; Juwenalis; Swetoniusz, ok. 70—140 n.e., historyk rzymski, a także autor gramatyki i retoryki; Lucianus; Vellinus, II w. n.e., gramatyk rzymski, autor podręcznika „De orthographia”; Aleksandrinus, II w. n.e., sofista, gramatyk; Festius, II w. n.e., autor wyciągu dzieła Verriusa

¹⁶ O włączaniu nazwisk osób znanych piszą m. in. M. Karplukówna: *Słownik Jana Cervusa z Tucholi*, Wrocław 1973.

„O znaczeniu wyrazów”; Geliusz; Donatus; Noniusz; Makrobiusz, V w. n.e., filozof, gramatyk, którego dzieło „De saturnalia” Ursinus przywołuje oraz Priscianus.

C. Z czasów współczesnych Ursinusowi poznajemy także odkrywców Augusta z Augsburga, Niemca, wynalazcę maszyny strzelającej z XIV w. i Jana Gutenberga, 1397—1468, twórcę ruchomej czcionki, oraz uczonych i poetów: Lorenca Wallę; Andrzeja Matiołę, 1500—1574, lekarza i botanika, autora kilku dzieł naukowych, medyka nadwornego cesarza Ferdynanda i Maksymiliana II; Juliusza Scaligera; Mikołaja Erethreusa, XVI w., komentatora pism autorów starożytnych, którego „Commentarium” Ursinus przywołuje; Adriana Turneba, 1512—1565, profesora filozofii w uniwersytetach tuluskim i paryskim. Ursinus podaje jego słownik „Nomenclator” i „Adversarium”.

W tej części gramatyki autor skupił uwagę na ukazaniu poetyckich odstępstw od normy językowej, pisał, np. że wielu autorów, naśladujących Greków przydało rzeczownikom I deklinacji w dopełniaczu końcówkę *-as* zamiast *-ae*, np. *vias*, co poparł przykładami z tekstów Enniusza, Noniusza, Wergilego („Eneida” IX) i Cicerona („De senectute”, s. 312—313).

Podobnie na przykładach kilkunastu wyrazów przywołał nazwiska tych, którzy dla celów poetyckich zmienili rodzaj rzeczownika, a więc Juwenalisa, Horacego, Seneki, Pliniusza, Plauta (in „Aulularia”), Warrona, Columelli, Cyserona, Wergiliusza (s. 312).

Nie brakuje tutaj też analiz znaczeniowych, np. obszerny akapit został przeznaczony na rozważania o rzeczowniku „pollenta” ‘mąka jęczmienna’. Oprócz nazwisk Cyserona, Homera, Owidiusza znajdujemy po raz pierwszy przywołanych Hipokratesa, Cynnę i Adriana Turneba (s. 309).

Ursinus i w tym rozdziale stosuje nazwiska jako przykłady zjawisk językowych, np. przy omawianiu części składowych tytułatury, by nauczyc, co to jest „praenomen, nomen, cognomen, agnomen” ‘imię, nazwisko, imię rodowe, przydomek’ zacytował nie tylko największego mówcę starożytności: „Marcus Tullius Cicero Parens Patriae”, ale także nazwiska współczesnych magnatów, o których opiekę w ten sposób się przymawiał: „Hieronymus Nicolaus Sieniavius” *Exercituum dux*, *Ioannes Sarius Zamoscus Exercituum dux*” (s. 318—319). Wiemy, że Jan Zamojski (1542—1605), hetman i kanclerz, był założycielem Akademii Zamojskiej, z którą Ursinus od grudnia 1593 r. na stałe związał swe losy.

¹⁷ Wiemy, że Szymon Szymonowicz napisał utwór *Na ślub... na feście Jego Mości Pana Adama Hieronima Sienkiewskiego* włączony w 1614 r. do zbioru jako sielanka jedenasta. Zob. Sz. Szymonowicz: *Sielanki i pozostałe wiersze polskie*, oprac. J. Pełc, Wrocław 1963, s. XIX.

Nie pominął też Ursinus okazji do nadania swemu podręcznikowi funkcji encyklopedycznych. Np. wśród wyrazów-neologizmów przy rzeczowniku „typographia” ’druk’ umieścił informację o Janie Gutenbergu „,quae Moguntiae, oppido Transalpinae Galliae ad Rhenum inventa esse traditur a Ioanne Guttenbergo Teutonico anno quinto indictionis Constantinianae septuagessimae quintae” (w wyd. z 1640 r. mamy — „Anno Christi 1442” s. 320), a dowodząc, że rzeczowniki „unio pro unitate ac concordia” (bez tłumaczenia polskiego) są rodzaju żeńskiego włączyły wiadomość o postanowieniach Soboru Trydenckiego i papieżu Innocentym III, 1198—1216: „in qua significatione non raro eruditissimi ac politissimi theologi usi sunt in Canonibus ac Decretis sacrosancti Oecumenici ac generalis Concilii Tridentini ut sessione septima; cap. 4” (s. 311).

W rozdziale „Appendix” brak całkiem cytatów utworów.

IV. W księdze „Składnia” (s. 345—388) znajdujemy omówienie regularnych związków między częściami mowy: rzeczownikami, zaimkami, czasownikami itd. W drugiej części „De syntaxi figurata” znajdujemy kolejne rozważania dotyczące figur, np. „enallage, zeugma, syllepsis”, a więc połączeń między wyrazami, w których świadomie narzuca się pewną formę, by doprowadzić do podkreślenia lub zerwania odpowiedniości logicznej. Ostatnia figura, „solecyzm”, mówi nam o błędach w składni, a wśród nich także o polonizmach.

Ogółem w „Składni” mamy 29 nazwisk (w tym przywołanych po raz pierwszy 12), z czego Ursinus 1 raz zacytował 22 osoby, 2 razy — 3 osoby, Liwiusza — 4 razy, Wergiliusza — 5 razy, Terencjusza — 7 razy, Cyserona — 15 razy.

A. Listę chronologiczną rozpoczyna znów Homer, dalej mamy Solona, ok. 670—600 p.n.e. męża stanu, twórcę pieśni patriotycznych; Simonidesa; Ksenofonta, 430—ok. 305 p.n.e., uznanego historyka; Arystotelesa; Strabona, 63 p.n.e.—19 n.e., uczonego geografa.

B. Wśród uczonych i poetów rzymskich oraz średniowiecznych znajdujemy Plauta, Katona, Terencjusza, Cicerona, Cezara, 100—44 p.n.e., wielkiego rzymskiego wodza, polityka i pisarza; Wergiliusza, Horacego, Liwiusza, 59 p.n.e. — 17 n.e., wybitnego historyka Rzymu; Owidiusza, Pliniusza, św. Pawła, apostoła, I w. n.e.; Luciana, Donata, Boetiusa, 480—524 n.e., męża stanu, filozofa, poetę; Priscjana, nie znanego Myropolisa, autora zielnika i barbaryzmów — nazw roślin.

C. Listę uczonych i poetów współczesnych otwiera Guillaume Budeus, 1467—1540, wybitny hellenista francuski, wg Ursinusa „doctossimus”; inni, to Polak Marcin Kromer, 1512—1588, historyk, którego dzieło o charakterze encyklopedycznym „Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et Republica Regni Polonici” (Kolonia 1577) Ursinus przy-

wołuje; Dionizy Lambinus, 1516—1572, paryski profesor, jeden z największych filologów XVI wieku; Stanisław Grzebski, 1524—1570, hellenista i matematyk, znawca Pindara, o którym wykładał w Akademii Krakowskiej w latach 1567—1569. Ursinus odwołuje się do dzieła „Geometria to jest miernicka nauka” (Kraków 1566), nie przywołując tytułu; Józef Scaliger i Simon Simonides.

Księga ta w większym stopniu rozwija wątek encyklopedyczny i wychowawczy, gdyż mamy tu sporo informacji o miarach długości, monetach rzymskich i polskich, znajdujemy zwroty przy kupnie i sprzedaży, a także sporo sentencji i adagiów, uczących właściwego postępowania. Bohaterem egzemplów jest często Cycero, np. „Cicero consule, Catillina oppressus est” (s. 350), „Sententia dicitur Ciceronis” (s. 358), „M. Tullius Cicero orator” (s. 380) lub inni, np. „Xenofon dictus est Musa Attica” (s. 365), „Similiter dixit Ovidius” (s. 381), a także przyszły opiekun Jan Zamoyski (s. 360).

W „Składni” mamy więcej cytatów utworów niż uprzednio i są one na ogół zapowiadane wysoko oceniającymi kwalifikatorami, np. „tres probatissimi scriptores” (Terencjusz, Liwiusz, Cycero), „Nominibus civitatum vel urbium eleganter additur praepositio imitatione Graece ac nominibus aliis eleganter adimitur auctoritate Veterum, ut Cicero, Livius, Plinius” (s. 372). Znajdujemy też 8-wersowy cytat „Eklogi”, tj. siałanki Wergiliusza, a więc tekst wyjątkowo długi (s. 384).

Ursinus, jak uprzednio, nie rezygnuje z informacji o współczesności, np. odsyła nas do dzieł G. Budego po przykłady hellenizmów, do Kromera — po nazwy monet, do Matioli — po nazwy potoczne roślin itp.

„Składnię” zamykają znów polonika. Ursinus uczy użycia poprawnych syntetycznych konstrukcji po łacinie: „emi grosso, veni Premisliam”, a nie „emi pro grosso 'kupiłem za grosz', veni ad Premisliam 'przyjechałem do Przemyśla'”, realizujące analityczną składnię polską (s. 388).

Uwagi końcowe. Z obliczeń wynika, że Ursinus w swoim podręczniku „Methodicae grammaticae” przywołał 107 nazwisk, cytując je prawie 290 razy, w tym 63 osoby wymienił tylko raz, natomiast Wergiliusz miał 35 przywołań, Cicero — 25, Terencjusz — 18. Do pisarzy cytowanych prawie w każdej księdze należeli: Cycero, Donatus, Homer, Horacy, Plautus, Pryscjan, Terencjusz i Wergiliusz, u uczniów młodszych (ortografia, prozodia) częściej występował Wergiliusz, u uczniów starszych (składnia) Cycero i inni historycy, co potwierdza ówczesny dobór lektury¹⁸.

¹⁸ Np. A. Romer dawał przykłady z utworów Cicerona, Liwiusza, Owidiusza, Terencjusza, Wergilego [w:] **Barycz: op. cit., s. 39.**

Z obliczeń bezwzględnych wynika, że mniej nazwisk znajdujemy w „Prozodii” i „Składni”, jeśli jednak weźmiemy pod uwagę ilość stron, stosunkowo mało mamy ich w „Analogii” (205 s. — 38 autorów), a najwięcej w „Appendice” (34 s. — 38 autorów).

Księga	Liczba nazwisk (nowe)	Liczba przywołań			
		1 raz	2 razy	3 razy	Najwięcej
Ortografia	41	30	6	4	Wergiliusz 7
Prozodia	25 (16)	16	4	2	Wergiliusz 14
Analogia	38 (19)	26	5	3	Priscjan 9
Appendix	38 (19)	26	6	3	Cicero 5, Wergiliusz 5
Składnia	29 (12)	22	3	—	Cicero 15

Ursinus w każdej księdze przywoływał nowe nazwiska, rozszerzając krąg autorytetów o około 50%, ale zawsze byli to twórcy z różnych epok, zajmujący się różnymi dyscyplinami naukowymi.

Wzorców literatury pięknej dostarczali tylko poeci-klasycy greccy i rzymscy. Natomiast teoretycznej wiedzy o języku, stylu, wiadomości o kulturze i nauce uczyli autorzy dzieł z czasów starożytnych i współczesnych. Uwagę zwraca grupa pisarzy-komentatorów chrześcijańskich (np. św. Łukasz, św. Paweł, św. Ambroży, św. Augustyn, biskup Izidor z Sewilli) oraz profesorów i poetów francuskich z XVI w. (np. Auratus, Lampridius, Lambinus, Budeus, Juliusz Scaliger, Turnebo). Wynikałoby z powyższego, iż w Krakowie (Lwowie) pilnie śledzono i interesowano się badaniami naukowymi we Francji, a informacja o nich była o wiele większa, niż się na ogół przypuszcza.

Na podkreślenie zasługuje również u Ursinusa otwartość na życie umysłowe w Polsce, co się zauważa w cytacji nazwisk polskich liryków i autorów rozpraw naukowych, ukazujących silny związek szkoły lwowskiej z Akademią Krakowską¹⁹.

W „Gramatyce” dostrzegamy też uwzględnienie nazwisk ówczesnych autorytetów naukowych, którzy dostarczali specjalistycznej wiedzy, np. geografą Strabona, przyrodnika-encyklopedysty Pliniusza, prawnika

¹⁹ Ten fakt wypada podkreślić szczególnie, gdyż Jadwiga Puzynina powoływanie się na autorytet *hominum cultorum*, Polaków, w sprawach dotyczących języka polskiego uznaje za zupełną nowość w słowniku G. Knapskiego i za osiągnięcie warsztatowe tego leksykografa. Tymczasem okazuje się, że pierwszy krok zrobił to Jan Ursinus, którego Knapski uznaje za jednego z najbardziej solidnych autorów. Zob. Puzynina: *op. cit.*, s. 54—56 oraz „*Thesaurus*” Grzegorza Knapiusza (*siedemnastowieczny warsztat pracy nad językiem polskim*), Wrocław 1961, s. 72—3.

Werriusa, wielu historyków, oratorów, retoryków, filologów, komentatorów, a przede wszystkim gramatyków. Ursinus cytuje tutaj kilkanaście nazwisk-autorów podręczników nauki języka łacińskiego lub greckiego (np. Aleksandrinus, Charisius, Diomedes, Donatus, Makrobiusz, Priscjanus), ale z jego listu dedykacyjnego (do Szymona z Brzezina, ojca Szymonowica) oraz analizy porównawczej wiadomo, że nie przywołał wszystkich prac, które były dla niego wzorem. M. Cytowska stwierdza np., że w „Analogii” Ursinus podawał definicje nie tylko z Warrona i Skali-gera, ale także z Ultrajectina. Wiedzę o nieodmiennych częściach mowy oraz przykłady brał z Linakra, czasem je przekształcając. Te nazwiska znajdujemy w Liście dedykacyjnym, a obok nich jeszcze Politiana, Despautera, Perota, Lipsiusa. Nie przywołuje natomiast Ursinus Erazma z Rotterdamu i Sussenbrota, których adagia umieszcza w swoim podręczniku²⁰.

Dowodzi to innych zwyczajów obowiązujących uczonych wobec wzorów i kompilacji oraz mniejszych rygorów w stosowaniu przypisów, ich dokładności, powszechności. Z drugiej strony dowodzi to również ogromnego odczytania Ursina, nawet jeśli założymy, że korzystał z powszechnych wówczas wyciągów — podręczników dla nauczycieli, zawierających zbiory sentencji, przekładów zjawisk językowych czy stylistycznych²¹.

Wypada podkreślić sumiennosc Ursinusa w cytowaniu autorytetów oraz nowoczesność metody w stosowaniu przywołań, chociaż częściej wskazuje autora niż jego dzieło, a rzadko szczegółową lokalizację cytatu, co będzie miało miejsce jeszcze przez długie lata w pracach naukowych²².

Przywoływane nazwiska pełniły różne funkcje w podręczniku Ursina:

- informowały, kto jest autorem utworu literackiego,
- potwierdzały podaną wiadomość gramatyczną lub merytoryczną,
- ukazywały różne stanowiska wielkich autorytetów w sprawach językowych,
- potwierdzały wiadomość osobliwą lub nową,

²⁰ Cytowska: *op. cit.*, s. 77.

²¹ Takim wielowiecznym zbiorem sentencji były m. in. *Dystychy* Pseudo-Katona, przypisywane Ciceronowi, które pojawiły się w III w. n.e. i były bardzo popularne we wszystkich językach. W Polsce przetłumaczył je także F. Mymerus (1535), profesor Akademii Krakowskiej, i S. F. Acernus (1588), patrycjusz lubelski. Zob. J. Bystroń: *Katonowe wiersze w dwóch przekładach z XVI wieku. Sprawozdanie jedenaste Dyrekcji CK III Głównym w Krakowie za r. szk. 1894*, Kraków 1894.

²² Dostrzegamy to również u G. Knapskiego (*Thesaurus polonolatinograecus seu promptuarium linguae latinae et graecae*, Kraków 1621, II wyd. — 1643).

— odsyłały do dzieł, które szerzej omawiały sygnalizowane w „Gramatyce” zagadnienia językowe lub rzeczowe,

— stanowiły przykład, na podstawie którego Ursinus objaśniał jakieś zjawisko językowe,

— korygowały złe informacje w innych podręcznikach. Ten fakt widać wyraźnie w kolejnych edycjach „Gramatyki”²³, gdy wydawcy zamiejscy poprawiali tłumaczenia Ursina, np. hasło „Celex” wyjaśnił on przez „Celijczyk” (s. 184), tymczasem w wydaniu z 1619 r. objaśniono „Celex” ’rzeka w Azji, wpadająca do Czarnego Morza’, po czym przywołano na potwierdzenie sądu Pliniusza, Bellamiego, Ramusa. Podobnie przy hasle „seps”, u Ursina ’bieneniec, padalec’, dokonano zmiany ’padalec, wąż’ i, by udowodnić te znaczenia, zacytowano Auzoniusza i cytat z utworu Cicerona (s. 226).

Imponująca liczba autorytetów i różne funkcje, jakie spełniały w podręczniku „Methodicae grammaticae” pozwalają m.in. ocenić go bardzo wysoko. Spełniał on wiele dodatkowych zadań, był np. podręcznym słownikiem języka polskiego, małą encyklopedią, małym słownikiem biograficznym, nieobcy był mu też aspekt wychowawczy.

Sam autor zaprezentował się w nim również jako nieprzeciętny uczoney. Naśladował wzory, w czym był dokładny i wiarygodny, ale powyżej ówczesnych wymagań, był bardzo oryginalny i samodzielny, szczególnie w licznych odsyłaczach do czasów współczesnych, w tym do polskich realiów²⁴.

Podręcznik Jana Ursina świadczy jak najlepiej o jego autorze, o atmosferze miasta i czasów, w których powstał. także wówczas, gdy patrzymy na niego poprzez pryzmat warsztatu naukowego.

²³ P. Buchwald-Pelcowa, *(Drukarnia Akademii Zamojskiej, [w:] Czteryście lat Zamościa, pod red. J. Kowalczyka, Wrocław 1983, s. 85) kolejne wydania Gramatyki zalicza do osiągnięć podupadłej oficyny w XVII i XVIII w. Warto zauważyć, że w wydaniach tych (1619, 1640, 1693, 1750, 1759) zachowano pięknie metodę stosowaną przez Ursina, a zmiany dotyczyły uzupełnień i unowocześnień objaśnień po polsku, oraz przywołań większej liczby nowych autorytetów. Stąd wynika konieczność zmiany ortografii polskiej, gdyż napisana przez Kochanowskiego już w chwili pierwodruku była poniżej innych wydawnictw, np. Stojeńskiego i Januszowskiego. Można tu się dopatrywać jej poparcia przez Jana Zamoyskiego, z którego opinią liczyli się tak Szymonowic, jak i Ursinus. Zob. także P. Zwoliński: *Jana Kochanowskiego cztery koncepcje języka narodowego, [w:] Jan Kochanowski i kultura Odrodzenia, Warszawa 1985, s. 170—183.**

²⁴ Szerzej na ten temat: H. Wiśniewska: *Polonika w dwóch wydaniach łacińskiej gramatyki Jana Ursina »Methodicae grammaticae libri quattuor« (Lwów 1592, Zamość 1640), „Przegląd Humanistyczny”, w druku.*

RÉSUMÉ

Avant de devenir médecin de la cour de Jan Zamoyski, Jan Ursinus fut maître de l'école diocésaine à Lvov et, c'est en ce temps-là qu'il écrivit son excellent et original manuel de grammaire. Le haut niveau du manuel résulte entre autres du fait que l'auteur y a démontré un atelier de recherches moderne, ce qui se laisse voir à travers à peu près 300 citations des 107 poètes, orateurs, hommes de science anciens et contemporains. Virgile, Cicéron, Térence ont livré la plupart des citations; Ursinus se réfère le plus souvent à l'autorité de Priscianus. C'est intéressant que l'auteur dénombre aussi des Polonais p.ex.: Kochanowski, Simonides, Grzebski, Kromer. Ces renvois remplissent plusieurs fonctions dans la grammaire, ce qui cause que le manuel n'aide pas seulement à l'enseignement du latin et du grec, mais qu'il est aussi un *compendium minimum* du savoir de l'époque.

L'auteur lui-même s'est présenté dans son manuel comme un homme de science exceptionnel qui, d'un côté, suivait les modèles déjà établis avec précision et en étant crédible dans son travail, de l'autre, qui était en même temps original et autonome, surtout dans les renvois aux réalités de l'époque, y compris celles polonaises.

РЕЗЮМЕ

Перед тем как Ян Урсинус (1562—1613) стал придворным врачом Яна Замойского, он был учителем во львовской кафедральной школе и тогда написал замечательный и оригинальный учебник грамматики.

Высокий уровень его определяется м.п. тем фактом, что автор обнаружил в нем современное исследовательское умение, что сказывается в отсылках к именам 107 поэтов, ораторов, древних и современных ученых, цитированных около 300 раз. Самое большое число цитат восходит к Вергилию, Цицерону и Теренцию, чаще всего ссылается Урсинус на авторитет Присциана.

Любопытен факт, что он упоминает также поляков, напр. Кохановского, Кромера, Симоидеса, Гжебского. Эти отсылки выполняют в грамматике разные функции, благодаря чему учебник не только служил помощью в изучении латыни и греческого языка, но также являлся собой компендиум-минимум тогдашних знаний.

Сам автор показал себя в учебнике незаурядным ученым, который подражал образцам — в чем проявлял остроту и достоверность но одновременно был оригинальным и самостоятельным особенно в отсылках к современности, напр. к польским реалиям.